

IKONOSZTÁZ A VILÁG VÉGÉN (XI.)

DRAGAN JOVANOVIĆ DANILOV

X.

Odakintről bársonyos, szürkébe hajló derengés áradt el a szobán, s a rothadás fojtogató bűze lett úrrá mindenben. Amikor Danilo magához tért, megtudta, hogy két lött sebe van a mellkasán, akkorák, mint egy-egy ötfilléres. Nehezen lélegzett. Szerteszét a szobában véres vízzel teli lavórokat, vérmocskos tépéseket, kötszereket látott. A sebesültek rög-tönzött priccseken meg kiterített szalmán feküdtek. Egyikük-másikuk hörgött lázalmában. Egy öregember jajongott. De hát előre semmi bizonyosat nem lehet mondani – a halálos beteg néha túlélheti azt, aki majd kicsattan az egészségtől. Egy pillanat alatt az ellenkezőjére fordulhat minden. Közvetlenül Danilo mellett egy tizenhét-tizennyolc éves gyerekeMBER feküdt. Olyan tejföldről látzott, mint aki még aligha kóstolt bele egy asszony szerelmébe. A bagolyképű nővérke, azzal a zavaros halszemével, előkészítette a spricnit, s injekciót adott be neki. Jobb felől egy Borović nevű, kenderszösz szakállas, intelligens arcú történelemtanár feküdt, akinek amputálták mindkét lábát. Éppen mesét mondott az egyik sebesült fiúcskának: „Egy ismert német városban, sok évvel ezelőtt, élt egyszer egy varga a feleségével meg a gyerekeivel, jóban-rosszban osztozva családjával . . .” Danilo meg Borović tanár úr azonnal összebarátkoztak. Fiatal korában a professzor megjárta a Kópár-szigetet (Josip Broz Tito ellen mondott valamit, amit nem lett volna szabad), most pedig öreg napjaira került táborba, majd sebesültként,

hadikórházba. Bizalmába fogadta Danilót, részletesen elmesélte egész élettörténetét. A tanár úr egyébként, súlyos rokkantsága ellenére, hősiiesen viselte sorsát, nem veszítette el bátorságát, lelkierejét. Nagy-nagy bajában is, amely oly váratlanul szakadt rá, megőrizte úri jómodorát.

– Minden porcikám fáj – mondogatta –, de leginkább a lábam, amely nincs többé. Különbön hát az emberi szervek azért is vannak, hogy panaszkodjunk rájuk.

Borović professzor, a történelemtudomány tanára, elmondta Danilónak.

– Abban a pillanatban, amikor a mediterráneum kék vizeiben egy új tengeri és világhatalom jelent meg, egyszeribe vége szakadt a térség egész addigi nyugalmanak. Természetesen az Omajjádok córdobai kalifátusára gondolok, amely – paradox módon – bizánci tengerészek segítségével építette ki hajóhadát. Az arabok ennek az első haditengerészetnek köszönhetően, görög matrózokat felfogadva indulhattak meg katonáikkal, hogy elfoglalják és kifosszák a szigeteket meg a csábító partokat. Már a 7. század vége felé mind a tenger, mind pedig a szárazföld felől ostrom alá vették Konstantinápolyt, ugyanakkor a mediterráneum túlsó végén, Spanyolhonban, Córdobában, államot alapítottak. Azaz, más szóval, meghódították az egész bizánci Afrikát, és kétségbe vonták Bizánc fölényét az Égei- meg a Jóni-tengeren. A „félhold”, illetve a „kereszt” fennhatósága alá tartozó területek azóta ellenséges zónák, melyek véres harcokat vívnak egymással a határok körül. Nekünk, szerbeknek, a történelem folyamán nem volt olyan szerencsénk, hogy építők igázzanak le bennünket, mint a hispán világban. Hozzánk rombolók, szeldzsuk törökök jöttek.

Borović professzornak egy pillanatra szavát szegte az éles fájdalom, felsóhajtott, majd folytatta fejtegetését.

– Amit a figyelem meg a szeretet nagy keservesen felépít, azt a zabolátlanság, a gyűlölet és a tisztátalan erők pillanatok alatt lerombolják, miközben a felek mindegyike tagadja a maga gonosztetteit. Egyetlen kétes emberi gesztus, anélkül, hogy tudatában lennénk, működésbe hozhatja a pokoli gépezetet. Minden összefügg ezen a világon. Ha te ma beletiporsz valakinek a sorsába, holnap valaki más a te sorsodba tipor, egyszerűen, mert működésbe lép ez az örök érvényű törvény. És csak a jó isten serpenyője tudja majd lemérni, hogy pontosan mennyi gaztettet követett el az egyik, mennyit a másik, és mennyit a harmadik fél. Én pravoszláv hívő vagyok, és hiszek Krisztus szavában, amikor azt

mondja: „Nincs oly titok, mely nyilvánvalóvá ne lenne, és nincs oly elrejtett dolog, mely ki ne tudódnék.” Hiszem, hogy az ő szeme mindent lát, hogy ő mindent tud, és előbb-utóbb az ő ítélszéke elé kerülünk mindannyian, hogy számot adjunk, mire tékoztunk el az ő ajándékait. Ez előtt az ítélszék előtt senki sem nyerhet feloldozást hazugság, igazágtalanság árán, gyűlöletben és gonoszságban megátalkodva. Ez az, fiatalember, ami nekem erőt ad, hogy kitartsak. Nekünk azonban nem volna szabad tétlenül várnunk, hogy minderre a jó isten derítsen fényt. Pál apostol azt mondja, hogy mi mindannyian az ő munkatársai vagyunk továbbra is, és kötelességünk együtt munkálkodni az igazság kiderítésében. Ha pedig a világ nem akarja hallani az igazságot, egy napon mindnyájan az Úr színe elé járulunk, s ő akkor mindenkinek megmondja, mi az igazság. Én pedig félek meghalni anélkül, hogy meg ne gyónnék. Meg tudja ezt érteni, szép, pompeji fejű fiatalember? Bosznia puszkaporos hordó, azzal, hogy a puszkapor, akárcsak a hozzá való gyutacs egyébként, behozatali áru.

– Kedves Borović tanár úr, most éppen nem vagyok ugyan teológiai és metafizikai fejtegetésekre hangolva, de jól van, folytassa – fortyant fel Danilo – folytassa, ha önnek így könnyebb.

– Mindezt azért mondtam el neked, Danilo, mert van lelked, láttam, hogy van. S fölfedeztem ebben a másik fiatalemberben is, aki mellettünk fekszik.

Ekkor Borović professzor a Gorčin névre hallgató, pelyhes állú ifjú felé fordult, akinek arcvonásai olyan eszményien szabályosak voltak, mintha valamelyik orosz szocrealista festményről mintázták volna a proletkultos időkben.

– Neked, fiam, sztyetjácokon, bogumil sírköveken olvasható, csodaszép neved van. A Gorčin valóban szép név. Mondd csak, van családod?

– Egyéves kisfiam van – felelte Gorčin.

– Mondd meg nekem, Gorčin fiam, hogy te meg én vajon útját állhattuk volna-e ennek a vak, háborús áradatnak?! S kiért-miért vesztettem el én mindkét lábam? Kiért háborúztál te, és kiért szenvedtél a Napról elnevezett táborban, sőt súlyosan meg is sebesültél, kiért?

– Nemzetemért, a hazámért, tanár úr! – válaszolta Gorčin. – Lemészárolt őseimért! Nézze meg, tanár úr, ezt az arcot a pólómon! – mutatott Che Guevera arcására a fiatalember.

– Kapcsoltam, Gorčin. Én tudom szeretni a nemzetemet, messzemenően és mélyen, de ez most a szent megszállottak ideje, a haza fogalma pedig, mára, faragatlan vademberektől szajkózott közhely lett – szólott Borović professzor kipillantva az ablakon, amelyen túl odalátszott a holdfény ezüstjében varázslatosan csillámló fenyőerdő.

Majd így folytatta:

– A hősiesség, a vértanúk ellenére, akik pedig megszentelnek minden háborút, nem ér egy fabatkát sem.

Nem az a fontos, hogy most győzünk-e, hanem az, hogy képesek leszünk-e a továbbiakban szeretni! A mi egyetlen és igazi hazánk csak az egész világ lehet. Nekünk nincs más hazánk, más honunk, mint az egész világ, a csillagos mindenség. Szokjunk le már végre erről a mi hazai dallikázásunkról, és gyűjtsunk rá valamelyik nemzetközi nótára. A világon mindössze négy vércsoport létezik. Az ember, ha – mondjuk – megsebesül, vért kaphat akár egy afrikaitól, kínaitól, angoltól, vagy akár egy szerbtől, horváltól, muzulmántól is. Igen, fiatalember, ép eszemnél vagyok, míg ezeket mondom. Az apám 1943-ban eltűnt a lengyelországi Majdanek gyűjtőtáborban, ahol az Aratóünnepség fedőnevű akcióban 40 000 embert mészároltak le, a nagyapám meg a nagyanyám pedig a feneketlen víznyelő kürtőkben végezték. Hja, fiatalember, túlságosan is sokat tudok én az emberi gonoszságról. A bőrömön éreztem. A gonoszság az ember lelkét mételyezi, a testben nyoma sincs. Testünk ártatlan, egyedül a lélek lehet gonosz. Ami pedig a Che Guevara-kultuszt illeti, pontosan azért nem maradhatott fenn tovább, mert az ő kultusza csupán esztétikai, majdhogynem mágikus jellegű. Szegény Che merő ellentéte volt a politikának, Gorčin fiam. Gondolod, Che fel tudta volna lázítani a bolíviai népet? Tudod, hány ember volt vele, amikor elfogták és kivégezték? Egy ember, Gorčinom! Ő volt, és még egyetlenegy! S most képzeld el a helyzetet – felkelést szítani a három és fél ezer méteres tengerszint feletti magasságban elterülő fennsíkon, ahol az indiosok még csak azért tudnak megállni a lábukon, mert kokalevelet rágnak. Fidel azért küldte oda Che-t, mert meg akart szabadulni tőle.

– Nem jól mondja, tanár úr – szólott Gorčin. – Népünk nem fogja még egyszer megengedni, hogy lemészárolják. Én elképesztően sok mozlimot leterítettem, soha senki nem fogja megtudni, mi mindent csináltam velük. És semmi megbánást nem érzek miatta. Minek mondta el nekem mindezt, tanár úr? Amit Che Guevaráról mondott.

– Hát azért, hogy megszabadítsalak az illúzióidtól, fiatalember! Az ábrándokkal meg az illúziókkal úgy vagyunk, mint az albatroszokkal – csak addig szépek, amíg fenn szárnyalnak a magasban, amíg le nem szállnak. Akkor aztán ormótlan nagy madarakká válnak, s a tengerészek csúfot úznek velük.

Az ember nem is sejti, micsoda erők szorultak beléje. Micsoda sötét ocsmányságok. Te meg hiszed, meg vagy győződve róla, hogy senki sem tudja meg soha, milyen embertelen kegyetlenkedéseket követtél el – mondta a professzor –, közben nem gondolsz rá, hogy ő mindent tud, hogy semmi sem kerülheti el figyelmét. Az orgonabokron nem fehérlik fel virág tavasszal, a mókus farkából egy szőrszál nem hiányozhat az ő tudta és áldása nélkül. Ő minden virágkehelyről gondot visel. Gondja van minden fűszálra, nemhogy rólunk, jötetteinkről és gazságainkról ne vezessen gondot! Ezért bármit tettél is, jót, rosszat – mindegy –, ő tudott róla, még mielőtt egyáltalán eszedbe jutott, hogy megteszed. Tudta, még mielőtt megszületté volna, te maflapék!

Ekkor egy pillanatra bekapcsolódott a beszélgetésbe Rialda Jovanović, a fiatal ápolónővér.

– Nézzék – mondta Rialda –, az apám szerb, az anyám muzulmán, én meg egy horvát fiatalember menyasszonya vagyok. Akkor most mondják meg nekem, kiféle-miféle, milyen nemzetiségű vagyok, hová tartozom?!

– Mindenféle örület alapja a bűn! A mi kezünk is véres – folytatta a professzor. – Véres, és könyékig vájkált a bűnben meg a mocsokban. Egy szemernyivel sem vagyunk mi jobbak a többinél, a saját két szememmel láttam mindent! Azért mondom, mert ez az igazság, de azért is, nehogy akadjon egy kritizáló tökfilkó, aki szemére vetné a szerzőnek, hogy elfogultan ír regényében, melyben – egyébként – mi csak amolyan tragikomikus figurák, kísértetek, közönséges árnyalakok vagyunk. A sátáni erők meg a sötétség baljós munkálkodásának sokértelműségét ő már úgyis mind precízen kitervelte, s ezen már nem lehet segíteni. Egyszerűen, az emberek tudatában máról holnapra valamiféle sötét fordulat következik be, a homály legyűrhetetlen erői újra felülkerekednek, az emberek elveszítik aggályaikat, azt a felelősségtudatukat, mely felette áll az egyéni felelősségérzetnek, és az ember akkor élvezni kezdi az öldöklést, azt, hogy sutba vághatja a civilizáció béklyóit, megsemmisíthet valamit, aminek testet öltött neve van, lábbal tiporhatja az em-

berölés tilalmát meg a holtak háborgatásának tabuját. S mindezt lelkiismeret-furdalás, bűntudat nélkül cselekszi. Az ilyen ember többé már nem tudja, mi az megölni valakit, még csak nem is érzi szükségét, hogy mentséget keressen önmaga szemében. De hiszen neki az nem is olyan szörnyű, mint nekem vagy neked. Ő gyilkol, hogy élhessen, mert legbelül ilyen a természete. Az efféle ember hidegvérű, megfontolt szándékú gyilkos, emberszabású pitbull-terrier. A vérszomjas cápa meg az ember egyazon rassz, fiam. A bibi azonban ott van, hogy a gaztettekből és a tengernyi szenvedésből mi sohasem okulunk. S ez a legnyomasztóbb átok. Mi egy rettenetes illúzió rabjai vagyunk. No és a vezéreink? Ahogyan a megrögzött kábítószeresek betörnek a gyógyszertárba, hogy hozzájussanak a droghoz, ugyanúgy a politikusok is, miután már nem tudnak reális ítéletet alkotni önmagukról, a családjukról, a korról, amelyben élnek, mindent megtesznek, hogy hatalmon maradjanak. Eh, ugyanabból a hihetetlenül konzisztens ürülékből van megalkotva mindahány, abból a gigászi méretű fekáliából, amely a Sátán után maradt, amikor alaposan ki akart ürülni. A történelem, Gorčinom, árnyalakok kísérteties játéka, a népvézerek feneketlen, sötét zsebe, mi, történészek pedig leginkább apró csirkefogók, közönséges szélhámosok és zsebtolvajok vagyunk. Előadásainkban mindannyian hazudoztunk, és az ördögnek szolgáltunk. De hát nekünk nem adatott meg, hogy teljességgel megértsük, mi történt itt valóban. Másfelől, manapság mi is tehát a probléma ezzel a mi istenített Európánkkal? Megmondom, Gorčinom – a hívőket nem részesítheti a szent szakramentumokban olyan valaki, aki maga nem hisz bennük. Nos, a mai Európa ilyen hitetlen szent, lezüllött főpásztor. A csalás kitapintható, szemmel látható. A 20. századi Európa történelme önmagát minősítette a szemfényvesztések vásárának.

– Nem értek egyet önnel. A tanár úr, azt hiszem, téved – fakadt ki Gorčin. – A berlini falat, ha nem tévedek, ledöntötték . . .

– Igaz, ledöntötték – ismerte el a professzor. – De ez nem bizonyít semmi mást, mint magát a pusztá tényt. Lerombolták a berlini falat, no, jót nevettem rajta, Gorčinom, kiváltképp azon a gyerekes naivságon, hogy most megszűnnek a határok. Mert mit ér, hogy eltávolították a falat, ha helyette ott maradt egy másik, láthatatlan, de még vastagabb – ursorás érdekekből, csalafintaságból és pénzből emelt fal. Ha fellelkesültél, hogy szétverték ezt a valóban csúf falat, bizony, elhamarkodottan tetted, fiú. A berlini fal eltakarítása után kisüthetett volna a nap,

ehelyett elsötétített fény „ragyogott” be minket. Ebben az egész káoszban eltűnt az a híres, kifinomult európai szellem, de hová? Az európaiakban nincs többé európai szellem, kiveszett belőlük az olthatatlan kíváncsiság, a boldogító miszticizmus. Mozgatóerejük, sajnos, a történelem meg a puszta fikció lett. Az az ember pedig, aki a múlttól szóló, tetszetős nemzeti mítoszokból és a történelemből él, föltámasztja annak kísérteteit, és maga is áldozatukká válik. Ne hagyjuk magunkat félrevezetni Európához fűződő megdohosodott ábrándjainktól. Ami valaha a bűvös szavak, a liberté, égalité, fraternité mögött rejtezett, ma is ott rejtőzik. Európa mindaddig testvérháborúban fog vérezni, amíg a szellem geometriája nem diadalmaskodik az irracionálison, és maga nem lesz a politika lényege. Európa csak akkor fog feltámadni tetszhalálából, akkor fog újra erőre kapni és lesz méltó a nevére, ha megzabolazza magában az alvilági, erinnszi ösztönöket, visszatér civilizációs forrásaihoz, és tekintetét az egek urára veti. Ha felismeri, hogy az, ami emberi, fölötte áll az isteninek, amiképpen a poézis fölötte áll az ökonómiának meg a politikának, s csak akkor, ha elkötelezi magát a szeplőtelen ártatlanságnak, mely a legnagyobb erő. Én azonban – hogy őszinte legyek – nem hiszek ebben. Teljes joggal írhatta a költő a század elején:

*Szép lesz, ó, szép Európa halála.
Aranyba öltözött, fényes királynőként
hanyatlak majd koporsójába sötét századoknak,
csendben elszenderül, miként ha
az öregkirályné hunyná le arany szemét.*

Jól mondta Jung, vékony a civilizáció máza, s ha lemállik, kibuggyan a sok mocsok. Dehogyan folyt itt vallásháború, távolról sem! Hogy ez vallásháború legyen, ahhoz hit is kell. Abból pedig nem volt ezen a tájon még csökevényes alakjában sem, következésképp vallásháború sincs. Mert amikor a nyáj Jézus születése napján őrjöng és lövöldözik, vagy ha Mohamed nevében öldököl, akkor itt, a dolgok logikája szerint, szó sem lehet bármiféle vallásháborúról, mert az nem fér össze a keresztnyi világ szellemével és lelkeségével. Mi több, a világtörténelem egyetlen háborúja sem nevezhető vallásháborúnak, hanem csak kvázi vallásnak, mert a hit, ha igazi és mély, csak építhet, a hit – magában véve – a luciferianizmus tagadása. A vallásfelekezetek pedig manapság igencsak

úgy lelik meg a maguk fundamentumait, hogy közben igyekeznek megtisztulni és megszilárdulni. Nem mondom, hogy teljességgel átpártoltak az Antikrisztushoz, csupán arra szorítkoznék, hogy az ideológiai központokhoz törleszkedő, elvilágiasodott egyházak, bizony, távolról sincsenek hivatásuk magaslatán. Leglesújtóbb az egészben, hogy a szó mágusai is ott forgolódnak a danse macabre-ban. Pfuj! A gyomrom felfordult az ilyenfajta lírikusok és prózaírók undorító, mocskos csürhétől. Az ősi révület és mágia primitív mondókákká és vidám rajzfilmekké alacsonyodott. Így aztán ahelyett, hogy szeretetben és közösségi érzületünkben megmaradtunk volna, egy új pogányság aklába tereltek bennünket. A Júdás-szellem hatalmasodott el rajtunk – pénzért megfeszítjük akár Krisztust és a tulajdon testvérünket is. Meg mindent, ami szent. Ez a világ spengleri módon rohad. Ha majd eljön Armagedón, a nagy világháború, amikor mindenki harcba száll mindenki ellen, sokan megbűnhődnek, mert illetéktelenül bitorolták a Teremtő szerepét. A nyugati civilizáció sírásója, csakúgy, mint a Balkáné, a kispolgári szellem, ez az egykedvű, kicsinyes középszerűség volt. A pozitívizmus mint vallás. Az emberek fölött olyan erők uralkodnak, melyeket ők képtelenek megérteni. Az igazi tisztesség-becsület nem abban rejlik, hogy valakinek éppen semmi gyengesége, hibája nincs, hanem inkább abban, hogy dacolni tudunk a sátán mindennapos, csábító megkísértéseivel. Márpedig mi más volna a sátán, mint a természet félelmetes elfajulása magában az emberben? Vagyis hát egy titokzatos, szkizofrén világ, melybe azért nehéz behatolni, mert Isten és Lucifer torzképének, a pervertált nemiségnek és gyilkos ösztönöknek, az egy fuvallatra is érzékeny egészségnek meg a nagyfokú őrületnek, a pokoli szenvedélynek és a misztikumnak egyetlen borzadályos tapasztalatban összegyűlt, palimpszesztusi, rejtélyes ötvözete. Szókratész állítása, miszerint a tanult ember szükségszerűen etikus lény, mára értelmetlenségnek bizonyult. Mert alighanem az ellenkezője az igaz – a tudós koponyák etikájával van baj inkább, semmint a tudományukkal és elméjükkel. Mindenesetre a civilizáció maga neveli ki barbárjait és vadembereit. Nemhiába mondogatta Plátón, hogy a hatalommal úgy vagyunk, mint a tengervízzel – minél többet iszunk belőle, annál szomjasabbak vagyunk. A hatalom, a mindenhatóság vágya az agresszív, bizonytalan, narcisztikus emberekre, azokra jellemző, akik már a sátáni erők karmaiban lévén képtelenek felfogni a belső szabadság szépségét és elragadó bölcsességét. Az ilyenek ezért

el vannak bővölve a maguk szent és sérthetetlen személyétől, egy elképzelt elefántcsonttoronyban élve megragadnak a saját becsvágyuk meg a valóság téves megítélésének kátyújában, miközben számos rögeszméjük miatt egyáltalán nem érkeznek egészséges kapcsolatot teremteni és megértetni magukat másokkal. Zavarodottságukban az a rögeszméjük, hogy ők messiások, népük, nemzetük megmentői, s ha ők nem volnának, elvinne az ördög mindent. Ők többet akarnak, mint amennyit meg tudnak tenni, mégpedig attól – a hatalomtudathoz, a történelmi folyamatok meggátolhatóságához fűződő – beteges, messianisztikus eszmétől vezérelve, aminek rendszerint méészárlás a vége. De hát lehetetlen úgy uralkodni másokon, hogy közben magunk ne veszítsük el önuralmunkat. A hatalomvágy olyan káprázat, olyan megittasultság, hogy nehéz baj nélkül megúszni. Ezért van az, hogy a hatalomvágyók a rituálé végén önnön ellenségükké válnak. Ugyanakkor, ha a politikai és katonai hatalom egy helyen, egy ember kezében összpontosul, akit irracionális, eszelős készítetések jellemeznek, az nem más, mint egy biztosítószer nélküli robbanószerkezet. S csak idő kérdése, hogy ez a bomba mikor robban, és hány ártatlan esik áldozatul. Ezzel ellentétben művészberek és papi személyek sohasem tesznek ilyesmit. Ők, Krisztussal szólván, azt mondják – kövess, ha a te szíved úgy érez. Krisztus tanítása pedig természetfölötti és mindig új. Minden időben újrasarjad belőle az a képesség, amely az emberi szívet új erővel és egy magasabb rendű élet igényével tölti el, mely élet derűs szemhatára az igazság megismerésére és jótettekre int.

Napjaink híres és olvasott íróinak könyvei, legalábbis tetemes részük, nem egyebek csalásnál. Egy-egy verbális kolonc avatatlanok számára, közönséges, kulisszahasogató, komikusan szomorú színjáték mindenféle kísértetekkel, cégéres szélhámósokkal, párjukat ritkító propagandistákkal és képmutatókkal a háttérben, akik – ráadásul – még hívóknak is tekintették magukat. Az ember egyedül abban higgyen, amit kézzel tapinthat. Minden csupa mocsok, az is, ami tisztának látszik. Ez a világ valóban a talmi értékek világa. Tíz aranytallér közül kilenc hamis, csupán egy valódi. Tíz templomjáró közül egy az igaz hívó, aki a lényeghez ragaszkodva, lelke magányában társalog istenével. Az emberek, egyszerűen, kétlaki életet élnek, amit olykor képtelenek véka alá rejteni. Így például a tüzes demokratáról kiderül, hogy igazában elferdült, keményvonalas kommunista káder, közönséges istentagadó, aki azért jár temp-

lomba, hogy megnyerje a nép bizalmát politikája iránt. Vagy kitudódik, hogy a félelmetes rendőr, akitől mindenki retteg, titokban fél a feleségtől, aki odahaza kiszekírozza a lelkét. Megmutatkozik, hogy az előkelő és finom akadémikus, a mesterkéltségek meg a választékos modor álcája alatt lényegében a legközönségesebb szemét, a csodaszép, mindenkitől megáhitott, elérhetetlen hölgy pedig valójában nagyon magányos és boldogtalan ember. Ha az egyszerű nép ezt tudná, nem csodálná annyira ezeket a beszédesen jellemző maszkokat. No de hát az embereket, legyenek bár gonosztevők vagy tisztességes polgárok, boldogok vagy boldogtalanok, valamennyit összefűzi a közös sors, melynek az érzelmi meg hiúsultság, a létezés jeles fájdalma és a megmaradás lehetetlensége a határállomásai. Mi pedig nem csupán egyszer születünk erre a véres és gyönyörű világra. Ha a Gondviselés úgy akarja, újra valakinek a szerető karjaiban találjuk magunkat, vagy – ellenkezőleg – dohos pincezárkában ébredünk megkínzottan. Mindenesetre a dolgok bizonyos folytonosságban, méghozzá igen szabályos időközökben követik egymást, a nemi erőszak, gyújtogatások, királyok és hősök meggyilkolásának, tömegmészárlások, a Messiás eljövételének, a templomrombolások pokoli dialektikája szerint. Gaztettek sorozata, de egyetlenegy sem történik véletlenül. Az odaadó barátság veszedelmes ármánykodássá és aljassággá, a szeretet a legsötétebb gyűlölet zöld miazmájává fajul. De hát minden, éppenséggel minden ilyesmi, fel van jegyezve a régi könyvekben és pergamenlapokon. Ezeket a mai, pokoli időkkel egyedül a régi, nehezen kibogozható könyvek tudják át- és megvilágítani, amelyek kvazároként sugároznak és pulzálnak a világűr sötétjében. Meg a rég feledésbe merült próféciák, ezek józan bölcsességéről az átlagember nem is tud, de amelyek értelme az érzékenyebb lelkiállatok számára, a megvilágosodás pillanataiban és sokszori újraolvasás után tisztán felragyog, miként a kristálygyöngy az idő cernáján.

Ó, hogy a sors mennyire megréfal bennünket, micsoda játékot űz velünk, halandókkal, földi férgekkel! A kegyetlen, ismeretlen erők hajtotta démoni malom könyörtelenül őröl, porrá és hamuvá zúzza az ember szívét, lelkét. Mi hajtja rá az embereket, hogy csúnyák, piszkosak és gonoszok legyenek, amikor szépek, gyengédek és előzékenyek is lehetnének? Csak azt tudom, hogy az emberek mélyen és kitartóan gyűlölik egymást. Az ember a szörnyetegek tejtésvére. A legetikusabb ember is előbb-utóbb megmutatkozik rosszabbik oldaláról is, mert az

emberi pszichén sötét erők uralkodnak. Hajlamos vagyok azt hinni, hogy rejtélyes összefüggés van az úgynevezett patriarkális szemérmesség és a harcosként tanúsított kegyetlenség között. Nos, ezek a patriarkális szellemiségű jó férjek, apák és fiúk, amidőn felébredt bennük a bős vadállat, a legkegyetlenebb gyilkosoknak, nem közönséges, fanatikus örülteknek bizonyultak a boszniai pokol bugyraiban. Egyáltalán elképzelhető-e az apa fájdalma, hiszen a szíve szakad meg, amikor a nemrég még patriarkális erkölcsű jó emberek, a szomszédai, a szeme láttára erőszakolják meg a lányát? Amikor a sokaság felzúdul, amikor a szíveken eluralkodik a düh, s az embert magával ragadja az esztelen szenvedély, akkor a rémtettekig már nem sok hiányzik. Mégis, minden ember, még a legnagyobb gonosztevő is a ballada végén áldozatul esik a betegségnek, legközelebbi hozzátartozói halálának s végezetül a saját halálának, mely minden emberi nem tudás legrejtélyesebbikje. Mert hiszen mindannyian eredendő sebeinkkel együtt születünk. Mindegyikünkben, akarva-akaratlan, egy archetípusi Krisztus él, s csupán idő kérdése, mikor feszítik meg, kezét-lábát mikor veri át a szeg.

A fájdalom ösztüze, amely látható ok nélkül zúdul az emberekre, nem annyira korábbi gáztetteik és bűneik gyümölcse okvetlenül, mint inkább a lélek szabadulásvágyának következménye. Annyi bizonyos, hogy az Úr, kárpótlásul tán azért a sok gyászért, ami az életben előadódik, megajándékozott bennünket azzal, hogy tudunk nevetni, álmodozni és remélni. Mert a csillagok eleve elrendelnek, nem pedig eltelnek, tartja a keleti közmondás. Márpedig mi más az érzékenyebb lelketű ember a borzalmaknak és zűrzavarnak e Bábelében, mint a legzengzetesebb hárfa, melynek húrjain a sors félelmetes, egyszersmind gyönyörű ujjai játszanak? Azt pedig, amit kérlelhetetlen törvényének erejével a sors kötött össze, lehetetlen szétválasztani. A férfi és a nő igazi, életre szóló vonzalma, akik minden sejtjükkel vágynak egymásra, annak a magasabb rendű józanságnak egy fajtája, amely nem ismeri a hazugságot. A szenvedély elvakult dúvad, mert a szemével nem néz, hanem nyel. A szerelem után csak hamu marad, hamu, mint a bibliai királyságok után. Ott, ahol mi megszűnünk, a háborítatlan csend kezdődik, az, amiről nem-vagyásunk többé már nem hozhat hírt. Mert az emberi lélek megannyi, mérhetetlen minőséggel és sejtelemmel benépesített labirintus. Aligha lehet róla bármi értelmeset mondani. Maradjunk annyiban, hogy mi nem ismerhetjük meg igazán a világot, melyben

élünk, mert ez a világ valójában palimpszesztus. Valóságunk felszíne alatt az emlékezet, a korábbi aláfestés, a lazúrozás számos, egymással összefüggő, üledékes rétege rejlik. A valóság felháma alatt egy másik valóság lappang, ez alatt pedig úgyszintén egy valóság, mely rejtélyes módon átsüt annak más, felsőbb rétegein, amelyek – viszont – ugyanúgy képesek a kölcsönös besugárzásban, egymást követésben, talányos visszaverődésekben és misztikus gerjesztő hatásokban megnyilvánuló kapcsolatra lépni más rétegekkel meg azok gravitációs mezőivel. A rétegeknek mindezek az izzó erőterei, miként az alkímiában, egy végső kristályosodás során forrnak össze és alkotják életünk új valóságát, melyben múltunknak mindezek a korábbi rétegei benne foglaltatnak. Annyi bizonyos, hogy a holló, amely levágott kézcsontot visz a szerb népköltészetben, beépült a nemzet mivoltának legmélyebb alapjaiba. S hiába, itt nincs mit tenni. Vukovár nem egyéb, mint egy feje tetejére állított város, melynek ugyanúgy porig kellett égnie, mint Szodomának és Gomorrának. Egyúttal tökéletes képe az eljövendő világnak, amely romhalmaz lesz. Hiszen a próféták ilyen korszakalkotó romhalmaznak látják Londont, Párizst és New Yorkot is . . . Poe Malströmjébe omlik minden. Mert a tömegben egy szemernyi kíméletesség sincs. Mártírok, kétségkívül, továbbra is lesznek a világon, érettük azonban nem is kell imádkozni, ők eleve Krisztusnak ajándékozták életüket. Jézus pedig így szól: „Aki elveszti az ő életét én érettem, az megtartja azt.” Krisztus nemhiába függött a kereszten három órán át borzalmas kínok között. Nemhiába tárta szét karját úgyannyira. A világ azonban legnagyobbbrészt nem fog megtérni az evangéliumi szellemiséghez, ez most világos, mint a nap. A Messiás mindenképpen eljön, de az emberiség nem fogja felismerni. A rituálé végén az az eszme diadalmaskodik, amelyiknek mártírjai lesznek. No de Nürnberg és Hága gyerekjáték lesz egy másik ítélőszékhez képest, melynél nincs illetékesebb és félelmetesebb – az utolsó ítélethez képest.

Amikor Borović professzor fáradtan befejezte soliloquiumát, észrevehette, hogy a nap a vége felé jár. Odakintről, a feltámadó szélben, esőcseppek paskolták az ablaküveget.

BORBÉLY János fordítása

(Befejező része a következő számunkban)